

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Úvod do problematiky kašrutu

Bakalářská práce

Introduction to issues of dietary law

Bachelor thesis

Vedoucí práce

Autor

doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Lucie Levinská

Praha 2008

Anotace

Bakalářská práce "Úvod do problematiky kašrutu" pojednává o fundamentálních otázkách týkajících se kašrutu. Snaží o zasazení problematiky do širšího rámce židovského náboženství, o objasnění základní problematiky, o vysvětlení etymologie používaných výrazů a základních principů spojených s košer stravování. Vychází jak z tradiční literatury a stejně tak používá i moderní publikace.

Anottation

Bachelor thesis "Introduction to issues of dietary law" deals with fundamental questions regarding kashrut. The work endeavors to illustrate matters connected with dietary laws in the wider framework of Jewish religion, to explain basic principles of kashrut, and to explore the ethymology of specialized expressions unique to jewish dietary law. The information was sourced from both traditional and modern texts.

Klíčová slova

Kašrut, košer, židovské náboženství, trejfe, šchita, nevela, parve, stravování, šochet, bdika, rituální porážka

Keywords

Kashrut, dietary law, kasher, Jewish religion, terefah, shehitah, shochet, nevelah, bedikah, ritual slaughtering, parve

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 14. dubna 2008

Lucie Levinská

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této práce doc. PhDr. Bedřichu Noskovi, CSc. za jeho odborné rady a ochotnou pomoc při shánění literatury.

Obsah

1. ÚVOD	6
2. PŘEDPISY VZTAHUJÍCÍ SE K POKRMŮM	8
2.1. Zákazy vyplývající z Tóry (<i>mi-de-orajta</i>).....	15
2.1.1. Zákazy týkající se vaření mléka a masa.....	18
2.1.2. Zákaz týkající se společné konzumace mléka a masa.....	18
2.1.3. Zákaz čerpání užitků ze společné směsi mléka a masa.....	19
2.2. Zákazy pocházející od rabínských autorit (<i>mi-de-rabanan</i>).....	20
2.2.1. Úplný seznam rabínských zákazů.....	21
2.2.2. Čerpání užitků z nepovolených směsí dle rabínských autorit.....	22
2.2.3. Pohled rabínských autorit na různé způsoby úpravy masa a mléka.....	22
3. VYSVĚTLENÍ A VÝVOJ POJMŮ TÝKAJÍCÍCH SE KAŠRUTU	24
3.1. Pojem <i>kašer</i>	24
3.2. Pojem <i>trefa</i>	27
3.3. Pojem <i>nevela</i>	33
3.4. Pojem <i>šchita</i>	34
3.5. Pojem <i>parve</i>	41
4. POPIS A ROZDĚLENÍ POVOLENÝCH A ZAKÁZANÝCH ŽIVOČICHŮ A JÍDEL	41
4.1. Rituálně způsobilá a nezpůsobilá zvířata.....	42
4.1.2. Savci.....	44
4.1.3. Ptáci.....	45
4.1.4. Ryby.....	47
4.1.5. Hmyz.....	48
5. ZÁVĚR	49
6. POUŽITÁ LITERATURA	50

1. Úvod

Často opakovanou frází je, že židovství nemá žádná dogmata, což není tak zcela pravdivý výrok, neboť během historie docházelo k pokusům jednotlivé věroučné výroky explicitně formulovat, o což se pokusil například Moše ben Maimon ve svých Třinácti člancích víry. Ovšem nehledě na to jakou obrovskou autoritu dílo Rambama požívá, ani jeho Třináct článků víry se neobešlo bez kontroverzí, polemik a kritiky.

Židovství je totiž především diskuzí, která vyvěrá z Tóry, Tóry písemné a Tóry ústní. Jde o diskuzi, které se účastní učenci napříč staletími a s jejichž názory se můžeme setkat v komentářích k Talmudu a další tradiční literatuře. Vedle sebe tak diskutují učenci, kteří se během svého života nikdy nemohli setkat. Setkávají se však v písemně fixované podobě, v rozhovoru, který nad jejich názory vedou studenti talmudické literatury.

Jedním ze základních konceptů židovství jsou příkazy, které se týkají stravovacích návyků, tedy kašrutu. Bez obav lze kašrut označit za neochvějný sloup, který spojuje praktikující židy na celém světě. Ale i tento pevný sloup je podroben již výše zmíněné diskuzi. Polemizovat lze i o nejzákladnějších pravidlech židovství. Pro ilustraci této záležitosti jsem vybrala následující texty z Mišny a Babylónského Talmudu.

První text se nachází v Mišně v traktátu Chulin 113a. Zde se píše: „*Rabi Akiva říká: Divoká zvířata, ani ptáci nejsou zakázáni z Tóry (min-ha-Tora), neboť je řečeno „Nebudeš vařit kůzle v mléce jeho matky“ (aby nám bylo jasné, že tento příkaz) nezahrnuje divoká zvířata, ptáky, ani nečistý dobytek. Rabi Josi Haglili (ale) říká: je psáno „ Nesmíte jíst žádnou zdechlinu.“ (Dt 14,21) (a na stejném místě je také psáno): Nebudeš vařit kůzle v mléce jeho matky“*

To nás učí, že cokoli, co je zdechlina je zakázáno vařit v mléce. Mohlo by to být tak, že z důvodu (pravidel, která se týkají) nevela (zdechliny) je zakázáno vařit ptáka v mléce? (Není tomu tak), neboť biblický verš říká „v mléce jeho matky“, což vylučuje ptactvo, které mléko nemá.

Zde vidíme učení tana'im, tedy učenců Mišny, kteří diskutují o halachických příkazech. Na učence Mišny navazují amora'im, učenci Gemary, kteří zkoumají mišnické texty a dále je rozvíjí, vysvětlují a snaží se pro ně najít podklady v baraitot, či v činech rabínů.

V Babylónském Talmudu, traktátu Chulin 116a se píše: Rabi Josi Haglili říká: „Nesmíte jíst“ atd. Jaký je rozdíl (mezi učením) rabiho Josi Haglili a mezi (učením) rabiho Akivy? Rabi Josi Haglili se domnívá, že (vařit divokou zvěř v mléce) je zakázáno z Tóry (mi-de-orajta), ale rabi Akiva zastává názor, že (vařit divokou zvěř v mléce) je zakázáno od našich učitelů (mi-de-rabanan). Také je to možno vyjádřit následujícím způsobem: Rozdíl je ten, že rabi Akiva učí, že divoká zvěř a ptáci nejsou zakázáni z Tóry, ale pouze od našich učitelů, ale rabi Josi Haglili učí, že (vařit) ptactvo (v mléce) není zakázáno dokonce ani od našich učitelů (mi-de-rabanan). V Barajtě se učí, že v místě rabiho Eliezera byli zvyklí sekat dříví, aby mohli vytvořit dřevěné uhlí (v případě, že nastal šabat a bylo třeba vykonat obřízku, ale neměli k dispozici obřízkový nůž, tak dokonce nasekali dříví, vyrobili dřevěné uhlí, zapálili oheň a nůž vykovali). A v místě rabiho Josi Haglili jedli ptactvo s mlékem. (A k tomu se váže následující příběh) Levi byl náhodou u rabi Josefa Ptáčníka a přinesli před něj ptačí hlavu v mléce, ale (Levi) jim nic neřekl. Když (poté) přišel před Rabi Jehudu ha-Nasi (a vyprávěl mu to, Rabi Jehuda ha-Nasi mu řekl): Proč jsi ho neexkomunikoval? Řekl mu: Bydlí v místě rabi Jehudy ben Betejra (který následoval tradici rabi Jehudy Haglili)

Říkal jsem si, že (rabi Josef Ptáčník)jím vykládal (toto nařízení)podle rabiho Jehudy Haglili, který říkával, že (pravidlo, které nám zakazuje vařit maso s mlékem)nezahrnuje ptáky, protože jejich samice nemá mléko.

Jsme svědky toho, že i zákaz vařit kůzle v mléce jeho matky je dále rozvíjen, aplikován na nejrůznější případy, přičemž se názory jednotlivých rabínských autorit rozcházejí. Tato práce nemá a ani nemůže být systematickým zpracováním problematiky kašrutu, což je práce která přesahuje síly a možnosti jediného člověka, i kdyby ji zasvětil celý svůj život. Cílem této práce je být úvodem k výše nastíněné diskuzi pro člověka, který se do ní chce zapojit a třeba k ní i něčím přispět a rozvést ji. Mým úmyslem je seznámit čtenáře s fundamentálními předpisy kašrutu, se základní terminologií a etymologií zkoumaných výrazů.

2. Předpisy vztahující se k pokrmům

Jedna z mnoha mylných představ, o které se vedou neustálé debaty týkající se kašrutu je, že byl zaveden ze zdravotních důvodů. Přitom ale, jak je z Tanachu zřejmé, není potřeba v tom hledat žádné komplikované příčiny. Což nám dokazuje citace z Levitiku 11,44 -45:

„Já jsem Hospodin, váš B-h. Posvěťte se a buďte svatí. Neposkvrňujte sami sebe žádnou havětí plazící se po zemi. Já jsem Hospodin, který jsem vás vyvedl z egyptské země, abych byl vaším B-hem. Proto buďte svatí, neboť já jsem svatý.“¹

Ani rabíni talmudického a pozdějšího období se nechtěli pouštět do hlubšího vysvětlování dodržování kašrutu než uvádí Tanach, proto byl tento příkaz klasifikován jako tzv. **chukim**, což je závazné nařízení, které musí být dodržováno, i když je nad lidské chápání a nelze je racionálně vysvětlit.

A přesto všechno nacházíme pokusy a závěry, které se snaží o racionální vysvětlení.

Maimonides v tom vidí ovládání vlastních chutí a udržení tužeb pod kontrolou. Chápe to jako zabránění požitkářství z jídla a pití a hlavně zamezení toho, aby se potrava stala hlavní životní náplní praktikujících Židů.

Další hodnotný názor se odráží ve stanoviscích ranných rabínských učenců, kteří věřili, že důvod přežití a přetrvání židovského národa je v separatismu.

„Svatost znamená být oddělený. Být svatým lidem, pro ně znamenalo být lidem odděleným.“²

¹ Bible, ekumenické vydání 1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Lv 11,44-45

² Alfred J. Kolatch: The Jewish book of Why, Jonathan David Publisher Inc., 1995, NY, str.85, ISBN 0-8246-0256-0

Dodržování jídelních předpisů tedy pro praktikující Židy automaticky znamenalo být oddělen od ostatních. Nemohli se volně pohybovat ve společnosti a žít společenským životem, neboť to často znamenalo i společné stolování. Rabíni chápali toto stanovisko až do krajnosti, když stanovili „ *pokud s nimi nemůžeme společně jíst, naši synové si nebudou brát jejich dcery a judaismus bude uchován.*“ ³

Oddělení židovského národa od ostatních národů bylo velice důsledné, o čemž svědčí zákazy, které se pojí k sňatkům a manželstvím samotným. Již v biblických dobách byla smíšená manželství považována za tendenci, která vede k oslabování judaismu. V Exodu ve 34. kapitole uzavírá Hospodin s izraelským lidem smlouvu a slibuje vypuzení ostatních pronárodů a zároveň Izraelity varuje, Ex 34,15-16:

„Neuzavřeš smlouvu s obyvateli té země. Budou se svými bohy smilnit a svým bohům obětovat a tebe pozvou, abys jedl z jejich obětního hodu; a ty budeš brát z jejich dcer manželky pro své syny a jejich dcery budou se svými bohy smilnit a svádět tvé syny, aby smilnili s jejich bohy.“ ⁴

V dnešní době odborníci svůj názor ještě rozvinuli a dospěli k závěru, že smíšená manželství vedou k rozpadu rodin, které jsou základní institucí židovského života.

Celá instituce manželství v judaismu není pouze o smíšených manželstvích, existuje zde celá řada zákazů, které určují za jakých podmínek je možné manželství uzavřít.

³ Alfred J. Kolatch: The Jewish book of Why, Jonathan David Publisher Inc., 1995, NY, str.85, ISBN 0-8246-0256-0

⁴ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Ex 34,15-16

Rambam ve svém díle Mišne Tora, kapitole Keduša, podkapitole Isurej bi-a uvádí výčet intimních styků a potažmo i sňatků, které jsou zakázány.

„Halachická pravidla týkající se zákazů intimních styků (vcházení); celkem 37 micvot, z toho 1 micva pozitivní (ase) a 36 micvot negativních (lo-ta'ase), zde je jejich detailní výpis:

1. Nelze mít intimní styk s matkou.
2. Nelze mít intimní styk se ženou otce.
3. Nelze si vzít sestru.
4. Nelze si vzít dceru ženy otce
5. Nelze mít intimní styk s dcerou syna.
6. Nelze si vzít dceru.
7. Nelze si vzít dceru dcery.
8. Nelze se oženit se ženou a zároveň s její dcerou.
9. Nelze se oženit se ženou a zároveň s dcerou jejího syna.
10. Nevezmeš si ženu a zároveň dceru její dcery.
11. Nelze si vzít sestru otce.
12. Nelze si vzít sestru matky.
13. Nevezmeš si ženu bratra tvého otce.
14. Nevezmeš si ženu syna.
15. Nevezmeš si ženu bratra.
16. Nevezmeš si setru jeho ženy.
16. Nelze ležet se zvířaty. (..)18. Muž nebude spát s mužem. (..)
22. Nebudeš mít intimní styk se ženou jiného muže.
23. Nebudeš mít intimní styk se ženou, která je nida.
24. Nevezmeme si modloslužebníky.
25. Nevejde ani Amónec ani Moábec do shromáždění Izraele.
26. Nevyhloučíš 3. generaci Egyptanů, aby vešla do shromáždění.
27. Nevyhloučíš 3. generaci Edómců, aby vešla do shromáždění.
28. Nevezmeš do shromáždění mamzera (nemanželského potomka).
29. Nevezmeš si eunucha.
30. Nevykastruješ žádného samce.
31. Velekněz si nesmí vzít vdovu.
32. Velekněz s ní nesmí mít intimní styk, dokonce i kdyby to bylo bez sňatku.
33. Velekněz si má za ženu vzít mladou pannu.
34. Velekněz si nesmí vzít ženu rozvedenou.
35. Velekněz si nesmí vzít prostitutku.
36. Velekněz si nesmí vzít ženu zneuctěnou.

37. Člověk se nepřiblíží ani k jedinému z těchto zakázaných styků a to přesto že ke styku nakonec nedošlo." ⁵

Jak sám Rambam uvádí, v páté knize s názvem Keduša v kompendiu Mišne Tora, se zabývá zakázanými sňatky a zakázanými pokrmy. Právě tímto oddělením se od ostatních národů, zdůrazňuje jedinečnost a B-ží posvěcení celého židovského národa.

Po traktátu Keduša, následuje traktát Ma'achalot asurot, ve kterém Rambam vyjmenovává halachická pravidla týkající se samotného kašrutu.

„Halachická pravidla zakázaných pokrmů; celkem 28 micvot, z toho 4 micvot pozitivní (ase) a 24 micvot negativních (lo-ta'ase), zde je jejich detailní výpis:

1. Budeš zkoumat znamení dobytka a divoké zvěře a rozlišíš mezi čistým a nečistým. 2. Budeš zkoumat znamení na ptactvu. 3. Budeš zkoumat znamení na kobyolkách. 4. Budeš zkoumat znamení na rybách. 5. Nebudeš jíst nečistý dobytek a nečistou divokou zvěř. 6. Nebudeš jíst nečisté ptáky. 7. Nebudeš jíst nečisté ryby. 8. Nebudeš jíst okřídlené hemžící se živočichy (létající hmyz). 9. Nebudeš jíst havěť, která leze po zemi. 10. Nebudeš jíst plazy. 11. Nebudeš jíst červy z plodů, když vylezou z plodů na vzduch(ven). 12. Nebudeš jíst vodní havěť. 13. Nebudeš jíst mršinu. 14. Nebudeš mít prospěch z ukamenovaného býka. 15. Nebudeš jíst roztrhané zvíře. 16. Nebudeš jíst žádný orgán, který byl useknut živému zvířeti

⁵ Moše ben Maimmon (Rambam), Mišne Tora, traktát Keduša, 12.století

17. *Nebudeš jíst krev.* 18. *Nebudeš jíst tuk (chelev) z rituálně čistých zvířat.* 19. *Nebudeš jíst stehenní šlachy.* 20. *Nebudeš jíst maso s mlékem.* 21. *Nebudeš jej s ním vařit.* 22. *Nebudeš jíst chléb z nové úrody.* 23. *Nebudeš jíst zrní pražené v peci z nové úrody.* 24. *Nebudeš jíst čerstvé zrní z nové úrody.* 25. *Nebudeš jíst z orly (plody ze stromů dokud neuplynou 3 roky od jeho zasazení).* 26. *Nebudeš jíst plody z vinice, která byla osázená dvojím druhem.* 27. *Nebudeš jíst potraviny, ze kterých nebyly odvedeny desátky.* 28. *Nebudeš pít víno úlitby. (víno gójů)“* ⁶

Učenci se také přiklání k vysvětlení, že ten kdo jí maso zakázaných zvířat si osvojuje jejich základní neodmyslitelné vlastnosti. A tyto vlastnosti postupně ovlivňují psychický a fyzický rozvoj daného člověka. Lidské chování je tedy přímo závislé na tom, co dotyčná osoba přijímá za potravu, jde-li o predátora či pasivního živočicha, je-li to zvíře čisté či nečisté.

Toto vysvětlení se zdá být aspoň trochu racionální, ale co se týče konzumace směsi masa a mléka, zde nejasnost stále přetrvává. Musíme si tedy vystačit s výrokem, který uvádí Talmud: „všechna přikázání byla ustanovena za účelem rozvíjení židovské vnitřní disciplíny, která mu umožnila vykonávat vůli jeho Stvořitele, a ustanovila řádné vztahy uvnitř společnosti“, takto uvádí ve své publikaci Hamitbach ha-jehudi, Rafael Abraham Cohen Soae.⁷

⁶ Moše ben Maimmon (Rambam), Mišne Tora, traktát Ma'alachot asurot, 12.století

⁷ Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael

Rambam se taktéž pokusil vysvětlit, již výše zmíněný zákaz konzumace směsi masa a mléka. Uvádí, že Tóra se nás snaží držet co nejvíce vzdálené od modloslužebníků, kteří přinášeli za oběť maso vařené v mléce.⁸

V Minchat Chinuch je opět obdobná zmínka, že šlo o běžnou praxi mezi modloslužebníky. Navzdory tomu, že šlo o směs velice rozdílné podstaty a přestože pocházela z běžných zdrojů, jí byly připisovány esoterické účinky.

⁸ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Ex 23,19; Dt 14, 21; Ex 34,26

2.1. Zákazy vyplývající z Tóry (mi-de-orajta)

Tóra opakuje třikrát verš „Nebudeš vařit kůzle v mléku jeho matky“⁹, který poukazuje na tři rozdílné zákazy, jež z tohoto verše vyplývají. Jedná se tedy o pasáže z Ex 23,19 ; Dt 14, 21; Ex 34, 26. Zákazy se týkají společného vaření mléka a masa, konzumace směsi mléka a masa, a taktéž zakazují mít z této uvařené směsi užitek.

Všechny živočišné produkty (kromě mléka a ryb) považujeme za maso, v souvislosti s již výše zmíněným zákazem. Jedná se taktéž o tuk, chrupavky, pojivové tkáně, kůži a jiné části mršiny, i všechny tyto součásti jsou považovány za maso, tudíž i na ně se zákaz vztahuje.

Stejně tak i šťáva, která se uvolňuje z masa před či během vaření.

Obdobně je to u mléka, pod které spadají i všechny mléčné produkty jako je máslo, podmáslí, syrovátka, tvaroh, smetana, laktóza a ostatní produkty vyrobené na bázi mléka.

Sýry, jogurty, kyselá smetana, které jsou vyráběny ať už z plnotučného či odtučněného mléka, se taktéž řadí do této kategorie.¹⁰

⁹ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Ex 23,19; Dt 14, 21; Ex 34,26

¹⁰ Jore Dea, Šulchan Aruch 87,1

Citace z Jore Dea 87,1-3, týkající se vaření masa v mléce, ustanovení o mléce je tedy následující:

„V Tóře je napsáno na třech místech: „nepovaříš kůzle v mléce jeho matky.“ Jednou je to pro zákaz vaření (bišul), jednou je pro zákaz pojídání (achila) a jednou pro zákaz toho, abychom z takového masa měli prospěch (hana'a). To, že pojem vaření zde zahrnuje i pojídání, nás má naučit, že z Tóry (mi-de-orajta) je zakázán pouze běžný způsob vaření, ale od našich učitelů máme zakázáno vařit (maso s mlékem) jakýmkoli způsobem (z jakéhokoli masa, jehož vaření s mlékem v Tóře zakázáno není, je ale povoleno mít prospěch hana'a).

Tento příkaz se nevztahuje pouze na kůzle, neboť nařízení platí i pro býka, ovci, tak i kozu. Není ani žádného rozdílu v tom, zda bylo (opravdu uvařeno) v mléce matky, či jiné (samice), protože biblický verš zmiňuje (pouze) ten nejčastější případ.

Tento příkaz platí pouze (v případě vaření) rituálně čistého dobytka (behema tehora) v mléce (opět) rituálně čistého dobytka. Maso rituálně nečistého zvířete je ale povoleno vařit v mléce rituálně čistého zvířete a je povoleno z něj mít prospěch (hana'a). Dokonce i maso divoké zvěře a ptáků je povoleno vařit v mléce rituálně čistého zvířete a mít z něj prospěch. Ve skutečnosti není z Tóry zakázáno ani jeho pojídání, ale (je zakázáno) od našich učitelů (mi-de-rabanan). Ani od našich učitelů není zakázáno (vařit v mléce) ryby a kobyly. (V oněch časech) byli zvyklí vyrábět mandlové mléko a položit do něj maso ptáka, což není zakázáno (z Tóry), ale (je to zakázáno) od našich učitelů.

Co se týče masa dobytka (které je v mandlovém mléce), je nutno k němu položit mandli z toho důvodu, že (pokud není na první pohled jasné, že nejde o mléko zvířete) vypadalo by to nehezky (mar'et ajin) (a někdo by nás mohl podezírat z toho, že porušujeme Tóru a vaříme maso zvířete s mlékem, u kterého je to zakázáno), jak bylo vyloženo výše siman 60,50 (kde jsou vykládána halachická pravidla) v záležitosti (požívání) krve (krev ryb je povoleno konzumovat, ale pokud ji shromáždíme do nádoby, musíme tam také položit rybí šupinu).

2.1.1. Zákaz týkající se vaření mléka a masa

Akt vaření mléka a masa jako jedné společné směsi je přísně zakázán, ať už je důvod vaření jakýkoliv.

Kur Hamivcham uvádí příklad, je zakázáno nalít vroucí mléko (od 45°C) na maso, i přestože maso bude vyhozeno. Je to zdůvodněno tím, že vnější vrstva masa je považována za uvařenou v mléce.¹¹

Taktéž je vhodné se vyvarovat zanechávání masitých a mléčných zbytků společně v jednom dřezu, poněvadž kdyby došlo k zalití horkou vodou (45°C a více), znamenalo by to opět společné vaření, které je zakázáno. V dnešní době je i horká voda z vodovodního kohoutku považována za dostatečně vroucí, aby došlo k porušení tohoto zákazu.

Stejně tak i lékařské či vědecké pokusy jsou zakázány, kdyby při nich mělo dojít ke společné tepelné úpravě mléčných a masitých produktů.

I v případě, kdyby došlo k neúmyslnému smíchání při dětské hře, i na tento případ se aplikuje zákaz vyplývající z Tóry.

2.1.2. Zákaz týkající se společné konzumace mléka a masa

Je zakázáno jíst uvařenou směs mléka a masa, nehledě na to jak byla směs vařena. Tento zákaz se aplikuje i na takovouto směs uvařenou nežidem.¹²

¹¹ Kur Hamivcham 41, 22 - from Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen

¹² Šulchan aruch 87,6

2.1.3 Zákaz čerpání užitků ze společné směsi mléka a masa

Nelze čerpat užitek ze směsi společně uvařeného mléka a masa, bez ohledu na to jak byla vařena. Jakákoliv vařená směs musí být zničena. Lze použít 3 způsoby zničení:

1. pohřbením směsi
2. vyhozením směsi do moře
3. spláchnutím směsi do toalety

Je taktéž zakázáno tuto směs vyhodit do odpadků, je-li zde nějaká šance, že by mohla být sežrána zvířaty.¹³

Vařená směs mléka a masa nesmí být též použita:

1. ke krmení zvířat
2. jako hnojivo
3. jako dar nežidovi, i když jej neznáme
4. jako část podniku ze kterého plyne užitek, včetně částečného vlastnictví nekošer restaurace¹⁴

Všechny výše uvedené zákazy vyplývající z Tóry, se vztahují na maso, které pochází z rituálně čistých domácích zvířat.

¹³ Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael, str. 33

¹⁴ Kur Hamivchan str.17, Zivche Cedek 87, 2 - from Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen

2.2 Zákazy pocházející od rabínských autorit (mi-de-rabanan)

K tomu, aby nedocházelo k přestupování a obcházení zákazů vyplývajících z Tóry, vytvořily rabínské autority „plot“. Tento „plot“ je nazván **Isurim de-rabanan** tzn. zákazy pocházející od rabínských autorit.

Tóra zakazuje vařit mléko s masem domácích zvířat, taktéž jíst tuto směs a čerpat z takovéto směsi užitek. Rabínské autority toto nařízení ještě rozšířily, o zákaz vaření a konzumace masa divoké zvěře a kuřat, protože jejich maso je též nazýváno masem. Mezi další zákaz, který byl rozšířen rabínskými autoritami se řadí zákaz pití mléka či konzumace mléčných produktů během jezení masa i za předpokladu, že nedojde ke smísení masa a mléka.¹⁵ Nebo taktéž zákaz konzumace chleba upečeného nežidem, ale k tématu židovského chleba se vztahuje mnoho výjimek a komentářů.¹⁶

Další nařízení pocházející od rabínských autorit se týká přísné separace nádobí používaného na mléčné produkty (jid.**milchig**) a na masité produkty (jid.**flajšig**), nutnosti odděleného skladování a oddělení dřezů při mytí. V dnešní době se tento požadavek vztahuje i na oddělené lednice a mrazící boxy.

¹⁵ Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael, str. 40

¹⁶ Rabbi Shlomo Ganzfried: Kitzur Shulchon Oruch, svazek I., Moznaim Publishing Corporation, 1991, New York/ Jerusalem, str. 166

2.2.1 Úplný seznam rabínských zákazů

Mezi zákazy stanovené a rozšířené rabínskými autoritami se řadí následující:

1. a) Zákaz vaření masa rituálně čisté divoké zvěře s mlékem.
b) Zákaz konzumace vařené směsi mléka a masa rituálně čisté divoké zvěře.
c) Zákaz vaření masa drůbeže s mlékem.
d) Zákaz konzumace vařené směsi mléka a masa drůbeže.
2. a) Zákaz konzumace nevařené směsi mléka a masa.
b) Zákaz konzumace mléka a masa současně.
3. a) Zákaz **melichy** tzn. nasolování masa společně s mlékem. Což znamená, když maso a mléko přijdou do kontaktu ve stejnou dobu, kdy bylo maso zpracováváno solením.
b) Zákaz konzumace mléka a masa, které byly nasolovány společně.
4. a) Zákaz společného namáčení masa a mléčných výrobků, které trvá více než 24 hodin.
b) Zákaz konzumace masa a mléčných výrobků, které byly namáčeny společně.
5. a) Zákaz konzumace mléčných výrobků, které přišly do kontaktu se šťávou z masa, která z něj přirozeně vytékala.¹⁷

¹⁷ Kur Hamivchan str.18; Kaf hachaim 87,24; Isur veheter str.73 - from Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen

2.2.2 Čerpání užitků z nepovolených směsí dle rabínských autorit

Když rabínské autority rozšířily rozsah zákazů týkajících se kašrutu, zakázaly pouze konzumaci a vaření dodatečných směsí Židům. Povolily však čerpání užitků z těchto směsí za podmínky, že nebyla určena ke konzumaci Židům. Je-li tedy např. kuře neúmyslně uvařeno společně s mlékem je povoleno takovouto směs prodat nežidům.

Navíc je taktéž povoleno, výše zmíněné směsi úmyslně vyrábět a čerpat z nich užitek, ovšem za předpokladu, že důvodem jejich výroby bylo něco jiného než konzumace Židy. Proto je tedy přípustné, za určitých okolností vařit drůbež v mléce, která je následně určena ke konzumaci nežidům.¹⁸

2.2.3 Pohled rabínských autorit na různé způsoby úpravy masa a mléka

Výrok z Tóry „*Nebudeš vařit kůzle v mléku jeho matky*“ jasně ukazuje, že vaření je způsob úpravy, který byl zakázán. Ale pohled **poskim** tzn. decizorů ve věcech halachy, se poněkud liší, není totiž zřejmé, jestli termín „*levašel*“ zahrnuje i jiné způsoby úpravy jako je smažení, grilování a pečení. Je tedy nejasné, zda-li je smažení, grilování a pečení zákaz, který vychází už přímo z Tóry nebo je až zákazem de-rabanan. Ovšem další způsoby tepelného zpracování jsou již zakázány rabínskými autoritami.¹⁹

¹⁸ Rafael Abraham Cohen Soae: *The Kosher Kitchen*, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael, str. 43

¹⁹ Jore Dea 87:1, Rama, Šulchan Aruch 81:8

Rozdílný názor spočívá na čerpání užitku ze směsi masa a mléka, která byla neúmyslně buď smažena, pečena či grilována. Obecné rozhodnutí je, že se z takovéto směsi užitek nečerpá. Pokud ovšem nejde o velkou finanční ztrátu, která by tímto vznikla. V tomto případě je povoleno takovouto směs prodat například nežidovi.

Ale vždy je potřeba v takto sporném a složitém případě konzultace příslušné rabínské autority, aby rozhodla jestli je finanční ztráta opravdu v takovém rozsahu, že je možné ze směsi čerpat užitek.²⁰

Ani Tóra ani rabínské autority nezmiňují mísení mléka s rybami jako zákaz, který by se aplikoval na nepovolenou směs mléka a masa. Tudíž je potřeba rozeznávat mezi tzv. **minhagim** tzn. zvyklostmi, jednotlivých aškenázských a sefardských komunit (např. u sefardských komunit je zvykem jíst rybu podávanou s máslem).²¹

²⁰ Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael, str. 44

²¹ Rafael Abraham Cohen Soae: The Kosher Kitchen, Published by „ Bene Aharon“, 2005, Izrael, str. 44

3. Vysvětlení a vývoj pojmů týkajících se kašrutu

Pravidla stravování se postupem doby taktéž měnila a vyvíjela, o čemž svědčí příběh z Bible, kdy Abraham hostí tři poutníky, kteří mu přinášejí zprávu o jeho budoucím synu Izákovi.

„Abraham rychle odběhl do stanu k Sáře a řekl: „Rychle vezmi tři míry bílé mouky, zadělej na podpopelné chleby.“ Sám se rozběhl k dobytku, vzal mladé dobytče a dal mládenci, aby je rychle připravil. Potom vzal máslo a mléko i dobytče, jež připravil a předložil jim to.”²²

Jak je zřejmé z tohoto příběhu Abraham pravidla oddělování mléčné a masité stravy nepraktikoval, což je v rozporu se zásadou „levašel“, která je poprvé zmíněna v Ex 23:19. Tento příběh tedy svědčí o explicitním vývoji, který se týká stravování, předpisů a hlavně pojmů spojených se stravováním.

3.1. Pojem כָּשֵׁר (kašer)

Hebrejský pojem **kašrut** doslova „rituální způsobilost“. Odvozeno od kořene כָּשֵׁר, které v překladu znamená *přijatelný, býti prospěšný, způsobilý*²³. Tímto termínem se v halaše označuje vše, co je v souladu s rituálními předpisy (tzn. týká se všech rituálně způsobilých předmětů určených k náboženské praxi např. mezuzá, tefilin, svitek Tóry atd.). U košer potravin tedy rozumíme, že jsou způsobilé ke konzumaci dle halachických předpisů.

²² Bible, ekumenické vydání 1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Gn 18,6-8

²³ Blahoslav Pípal: Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu, Kalich, Praha, 2006, str.77, ISBN 80-7017-029-8

Pojem *kašer* se vyskytuje v Bibli na třech místech (Est 8,5; Kaz 10,10; Kaz 11,6), ale ani jednou to není v souvislosti s jídlem. Ve verši z knihy Ester se jedná o přímluvu Ester u krále za navrácení dopisů, rozeslaných Hamanem, které přikazují vymýcení židů.

„Král vztáhl k Esterě zlaté žezlo; tu Ester vstala, postavila se před krále a řekla: „ Jestliže král uzná za vhodné a já jsem získala jeho přízeň, jestliže to král považuje za přijatelné (ve'kašer) a má ve mně zalíbení, necht' je napsáno, aby vrátili ty dopisy obsahující záměr Agagovce Hamana syna Hamedatova, nichž dal napsat, aby ve všech královských krajinách zahubili židy.“ ²⁴

Ve verši v knize Kazatel se v desáté kapitole zmiňuje autor o životních zkušenostech a dává rady posluchačům.

„Ztupí-li se sekera a nenaostří-li se znovu, je nutno víc napnout síly. Užitečná a prospěšná (hachšer) je moudrost.“ ²⁵

Raši k tomuto verši uvádí komentář : *„A ještě větší výhodu má moudrost nad železem u učence, který začerní svou tvář hladem a ty jej vidíš jako chudého mezi bohatými. Mnoho vojáků je jeho prostřednictvím posíláno. „*

²⁴ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Est 8,4-5

²⁵ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Kaz 10,10

V dalším verši knihy Kazatel jsou udíleny rady, jak nepolevovat v započatém díle.

„Rozsévej své símě zrána, nedopřej svým rukám klidu do večera, neboť nevíš, zda se zdaří to či ono, či zda obojí je stejně dobré (jichšar).“ ²⁶

Rašiho komentář je následující: *„ Pokud jsi se učil Tóru ve svém mládí, uč se ji i ve svém stáří, jestliže si měl ve svém mládí žáky, měj je i ve svém stáří. Pokud jsi si vzal plodnou ženu ve svém mládí, vezmi si plodnou ženu i ve svém stáří. Dával-li si peníze na charitu ve svém mládí, konej charitu i ve svém stáří, „neboť nevíš, zda se zdaří to či ono“ - zda tě studenti a děti, které jsi měl ve svém mládí přežijí, či nepřežijí. Možná tě přežijí jen ti žáci a děti, které jsi měl ve svém stáří. Takovou věc nacházíme (v životě) rabi Akivy, který měl dvacet čtyři tisíce žáků od Gabat až po Antipatris a všichni zemřeli v období od Pesachu do Šmini aceret a přišel k našim rabínům, kteří byli na jihu a učil je. Podobnou věc nyní s dětmi, nacházíme v případě Ibsána Sd 12,9. „Měl třicet synů. Třicet dcer vyvdal jinam a třicet dívek přivedl svým synům odjinud“ a všichni zemřeli za jeho života, ale ve svém stáří zplodil Oveda a ten jej přežil.*

Samotný výraz košer je nespisovný tvar, pocházející z jidiš. Ale v dnešní době je natolik ustálený, že se používá i jako oficiální označení některých rituálně způsobilých potravin. Jedná se tedy v běžné mluvě, o rituálně způsobilé potraviny, které je možno konzumovat.

²⁶ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Kaz 11,6

3.2. Pojem טרפה (trefa)

Výraz **trefa** označuje maso rituálně čistého zvířete, které bylo rozsápáno, zemřelo na následky poranění či nemoci a je tudíž nezpůsobilé ke konzumaci židy. Je odvozeno od kořene טרפ, který je překládán jako *rozsápat, přinést úlovek, utrhnout*.

V Bibli můžeme nalézt tento pojem poprvé v kapitole Genesis, kdy Noe vyslal během potopy holubici, verš Gn 8,11:

„A holubice k němu v době večerní přilétla, a hle, měla v zobáčku čerstvý olivový lístek (ale zajít taraf). Tak Noe poznal, že vody ze země ustoupily.“²⁷

Taraf se v tomto případě překládá jako čerstvý nebo spíše jako čerstvě utržený. Ihned zde, můžeme být svědky toho, že kořen znamená jakési roztrhání, či utržení zvířetem.

Dále se s tímto kořenem setkáváme v kapitole Genesis, kde Jákob odmítá Lábanovy výtky, verš Gn 31,39:

„Co bylo rozsápáno zvěří (trefa), jsem ti nevykazoval, nahrazoval jsem to ze svého; vymáhals to na mě, byl jsem okrádán ve dne i v noci.“²⁸

Raši toto vysvětluje následujícími slovy: *„rozsápáno...prostřednictvím lva nebo vlka.“* Na tomto místě dostává sledovaný výraz již určitější obrysy, když vyjadřuje roztrhání zvířete.

²⁷ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Gn 8,11

²⁸ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Gn 31,39

Dvakrát je kořen použit i v Josefově novele. Poprvé ve verši Gn 37, 33:

„Když si ji prohlédl, zvolal: „Suknice mého syna! Sežrala ho divá zvěř. Rozsápán, rozsápán (tarof toraf) je Josef!“²⁹

Ve stejném významu je použit i ve verši Gn 44,28. Kořen, jehož etymologii zde sledujeme je v těchto verších explicitně spjat s fyzickou likvidací způsobenou divokou zvěří. Ovšem nejstěžejnějším místem pro přesné určení významu kořene רָפַח je verš Ex 22,30 kde je psáno:

„Budte mými muži svatými (anšej kodeš). Maso zvířete rozsápaného (trefa) nebudete jíst, hodíte je psovi.“³⁰

Ekumenický překlad interpretuje sousloví *anšej kodeš* jako svatí muži, biblistům je ale všeobecně známo, že termín *kadoš* znamená doslova *oddělený*. Izraeliti mají být oddělení pro Hospodina a to tak, že se nebudou chovat jako ostatní národy, které taková zvířata jedly.

²⁹ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 37,33

³⁰ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Ex 22,30

Raši k tomuto přikázání dodává:

*„ Z midraše Mechilta vyplývá, že toto platí i pro zvíře, které bylo roztrháno v domě, verš pouze mluví o nejčastějším případě- o místě, kde bývá dobytek nejčastěji rozsápán. (což je nutno chápat v kontextu) s Dt 22,7 „Vždyť ji našel na poli, zasnoubená dívka křičela, ale nebyl tu nikdo, kdo by ji zachránil.“ (Jde o analogii mezi slovy pole a pole- stejně tak jako zasnoubená dívka může být nalezena v poli, ale i kdekoli jinde, kde ji nikdo neuslyší, tam může být nalezen i dobytek. Biblický verš uvádí jen nejběžnější příklad) (a stejné je to i v případě halachického pravidla), že rituálně nečistý je ten, kdo měl noční výron semene. Rituálně nečistý se stane i ten, kdo jej měl během dne, ale pravidlo mluví jen o nejčastějším případě. Targum Onkelos text vykládá tímto způsobem: „maso vyrvané z divokého zvířete nebudete jíst.“ Je to maso divokého zvířete, které bylo vytrženo vlkem nebo lvem (a to platí i v případě, že bylo vytrženo z těla) pro žida vhodné divoké zvíře, či divokého dobytka za jeho života. Hodíte je psovi (Mechilta) tomu, kdo je jako pes, (což je cizinec), nebo opravdu psovi, podle doslovného významu? Biblický verš Dt 14,21 nás učí: „ Nesmíte jíst žádnou zdechlinu. Buď ji dáš bezdomovci, který žije v tvých branách, aby ji jedl, nebo ji prodáš cizinci. Vždyť jsi svatý lid Hospodina, svého Boha.“ Jestliže ji tedy smíme prodávat, použitím exegetického pravidla **kal va chomer** (to, co platí v případě méně důležitém, o to více platí v případě závažnějším) dodejme k závěru, že z trefa je možné mít jakýkoli prospěch (hana'a). Jestliže je to tak, proč se zde píše psu? Protože Svatý, budiž požehnán dává odměnu všemu svému stvoření, neboť je psáno v Ex 11,7: „Ale na žádného Izraelce ani pes nezavrčí“ Svatý, budiž požehnán (totiž) řekl: Dejte mu jeho odměnu.*

Zajímavý text vázající se k pojmu trefa nalezneme také v kapitole Leviticu, která se týká různých ustanovení při oltářních obětech, verš Lv 7, 24:

„Tuku zdechlého (nevela) nebo rozsápaného zvířete (trefa) se může užívat k různému účelu, ale jíst jej rozhodně nesmíte.“ ³¹

Raši tento verš komentuje takto : „ (Pesachim 23) Pojď a nauč se (že tento verš nám říká, že) tuk zdechlého a rozsápaného zvířete neznečišťuje jako to dělá (samotná) mršina.“ „ale jíst jej rozhodně nesmíte...“

Výklad je nutno dát do kontextu s veršem Lv 7,23:

„Mluv k Izraelcům: Nebudete jíst žádný tuk z býka ani z ovce a kozy.“ ³²

Z těchto faktů tedy vyplývá, že tuk (**chelev**) mršiny, nebo zdechliny býka, ovce či kozy sice není možné dle Bible konzumovat, ale je možné z něj mít prospěch (hana`a).

Dále pak nalezneme v knize Leviticus, řád očišťování v případě, že by došlo ke sněžení trefy, verš Lv 17,15:

„ Každý, kdo by jedl zdechlinu (nevela) nebo rozsápané zvíře (trefa), at' domorodec či host, vypere si šaty, omyje se vodou a bude nečistý až do večera. Potom bude opět čistý.“ ³³

³¹ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Lv 7,24

³² Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Lv 7,23

³³ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Lv 17,15

Rašiho komentář k tomuto verši uvádí: „ Každý, kdo by jedl zdechlinu nebo rozsápané zvíře- Tento biblický verš mluví o zdechlině rituálně čistého ptáka, která přenáší rituální nečistotu pouze pokud je spolknuta do jícnu. Z toho se máš učit, že (pouhým) dotknutím se zdechliny rituálně čistého ptáka se neznečistíš, znečistíš se pouze, pokud bys jej snědl. Trefa je zde zmíněna jen z toho důvodu, abychom si mohli toto vyložit.

Další text, kde se vyskytuje slovo trefa nacházíme ve dvacáté druhé kapitole Levitiků, která pojednává o pravidlech pro kněze jak, kdy a jaké pokrmy smí jíst, verš Lv 22,8:

„Zdechlinu (nevela) nebo něco rozsápaného (trefa) nebude jíst, aby se tím neznečistil. Já jsem Hospodin.“ ³⁴

Raši toto ustanovení vysvětluje následovně: „aby se tím neznečistil- (Písmo) nás v záležitosti rituální nečistoty varovalo (Lv 17,15), že pokud (kněz) snědl mršinu rituálně čistého ptáka, která nepřináší rituální nečistotu, leč jediné pokud byla spolknuta do jícnu, nesmí (tento kněz) jíst nic svatého. Tento biblický verš mluví o (rituálně čistých ptácích), kteří mohou spadat do kategorie trefa. Za trefa nelze považovat mršinu rituálně nečistého ptáka (neboť tento pták není vhodný ke konzumaci ani pokud by nebyl rozsápán).

³⁴ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Lv 22,8

Z výše zmíněného komentáře tedy jasně vyplývá, že do kategorie trefa mohou spadat pouze druhy rituálně čistých zvířat. Rozsápané rituálně nečisté zvíře nelze považovat za trefa, neboť jej nelze konzumovat ani pokud by rozsápáno nebylo. S pojmem trefa se setkáme i na dalších místech Bible, např. Ez 4,14; Ez 44,31 dále i Oz 6,1.

Pro shrnutí rozumíme tedy, pod pojmem trefa maso nebo též mršinu (nevela) rituálně čistého zvířete, které zemřelo na následky nějakého poranění nebo nemoci. A z tohoto důvodu je nezpůsobilé pro konzumaci. Tento biblický význam byl v halachickém období rozšířen na jakéhokoliv rituálně čisté zvíře nebo drůbež, u nichž byly nalezeny po šchitě tzn. rituální porážce, organické závady nebo stopy po nemoci, což je činí nezpůsobilými ke spotřebě.³⁵

V dnešní době, je význam výrazu trejfe značně rozšířen a rozumíme pod ním veškeré rituálně nezpůsobilé (nekašer) jídlo, včetně živočichů, potravin a zakázaných směsí, které nejsou dle Tóry ani rabínských autorit povolené ke konzumaci. Lze sem zahrnout i nádobí, které není oddělováno pro mléčnou a masitou kuchyni.

³⁵ Ja'akov Newman, Gavri'el Sivan: *Judaismus od A do Z*, Sefer, 1998, Praha, str. 234, ISBN 80-900895-3-4

3.3. Pojem נבלה (nevela)

Hebrejské slovo nevela je překládáno jako *mršina, zdechlina, mrtvola*, jde o živočicha, který zemřel přirozenou smrtí, při nehodě, pohromě nebo byl zabit jiným predátorem, ale nebyl rozsápán. Stejně tak, jako trejfe zvíře je zakázáno konzumovat, totéž pravidlo platí u zvířete, který je nevela. Je tedy jasné, že oba pojmy jsou si velice blízké.

Výraz nevela lze nalézt v Bibli na několika místech, nejzásadnější je již zmíněný verš z Dt 14,21:

„ Nesmíte jíst žádnou zdechlinu. Buď ji dáš bezdomovci, který žije ve tvých branách, aby ji jedl nebo ji prodáš cizinci. Vždyť jsi svatý lid Hospodina, svého Boha. Nebudeš vařit kůzle v mléce jeho matky.“ ³⁶

Z tohoto verše tedy jasně vyplývá, že nevela je zákaz vyplývající z Tóry (mi-de-orajta). A je též zřejmé, že je možné čerpat z nevely užitek.

³⁶ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Dt 14,21

3.4. Pojem שח'טה (šchita)

Jedná se o předepsanou rituální porážku rituálně čistého dobytka a ptáků. Je ale nutné uvést, že Bible nezná šchitu jako nábožensky způsobitou porážku vykonávanou z důvodu kašrutu. Kořen שחט, z něhož je termín odvozen se v Bibli vyskytuje na mnoha místech. Poprvé se s ním setkáme v příběhu Spoutání Izáka (Akeda), v knize Genesis, verš Gn 22,10:

„I vztáhl Abraham ruku po obětním noži (ma'achelet), aby svého syna zabil jako obětního beránka (lišchot).“ ³⁷

Výraz *lišchot* je zde spojen s obětováním Izáka, který byl položen na oltáři na vyrovnaném dřevě. K obětování měl Abraham použít *ma'achelet* tzn. obětní nůž. Z příběhu a jeho dikce tedy jasně vyplývá význam slovesa *lišchot*, tedy rituální zabití.

Se sledovaným kořenem se potkáváme opět v knize Genesis, taktéž v Josefově příběhu, kdy mu bratři ukládají o jeho život a snaží se jej zbavit, verš Gn 37,31:

„Tu vzali bratři Josefovou suknicí, porazili (va-jišchatu) kozla a suknicí namočili v krvi.“ ³⁸

Zde se nejedná v pravém smyslu o rituální zabití, ale nejde ani o běžnou porážku zvířete. Neboť synové Jákoba kozla zabili z důvodu, aby oklamali svého otce a ne, aby kozla snědli.

³⁷ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 22,10

³⁸ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 37,31

Před východem z Egypta přikázal Hospodin Izraelcům, následující, kapitola Exodus, verš Ex 12,5-6:

*„Budete mít beránka bez vady, ročního samce. Vezmete jej z ovcí nebo koz. Budete jej opatrovat až do čtrnáctého dne tohoto měsíce. Navečer bude celé shromáždění izraelské pospolitosti beránky zabíjet (ve-šachatu).“*³⁹

Text dále obsahuje pravidla, jak mají Izraelci se zabitým beránkem, jehož krví si následně pomazali dveře naložit. Během této noci, která se stala nejzásadnějším bodem identity židovského národa, židé rituálně zabili beránka. Opakování této šchita, této rituální porážky každý rok ve stanovený čas, se následně stane jedním z nejvýraznějších projevů židovského náboženství.

Nejčastější výskyt tohoto slovesného kořene je v knize Leviticus, která bývá také nazývána Torat kohanim – instrukce pro kněží a z velké části přináší právě informace o obětech, které lévijci konali ve stánku setkávání.

Příkladem o hojném výskytu sledovaného kořene v knize Leviticus, může být ihned první místo v Lv 1,5 :

*„Dobytče pak porazí (ve-šachat) před Hospodinem a Áronovci, kněží, přinesou krev v obět'; krví pokropí dokola oltář, který je u vchodu do stanu setkávání.“*⁴⁰

³⁹ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Ex 12,5-6

⁴⁰ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČR, 1990, Praha, Lv 1,5

Dále jej nacházíme ve třetí kapitole Leviticu, která pojednává o pravidlech při obětování dobytčete k obětnímu hodu tzv.oběti pokojné, verš Lv 3,2:

„Vloží ruku na hlavu svého daru a porazí oběť (u-šechato) před vchodem do stanu setkávání. Áronovci, kněží, pokropí krví oltář dokola.“ ⁴¹

Tentýž kořen je opět zmíněn v Leviticu, verš Lv 3,8; dále v Lv 4,4 a na mnoha dalších místech. Slovo *šchita* najdeme ve vázaném stavu *šchitat* v Druhé knize Paralipomenon, kde se hovoří o hodu beránka za krále Chizkijáše za nějž vrcholí náboženská očista, verš 2Pa 30,17:

„Protože ve shromáždění bylo mnoho těch, kdo se neposvětili, lévijci, kteří zabíjeli velikonoční beránky (šchitat ha-pesachim), dbali, aby každého, kdo nebyl čistý, posvětili Hospodinu.“ ⁴²

Zajímavé je, že kořen *טנש* může znamenat i tepání kovu, konkrétně v První knize královské, kde se v desáté kapitole popisuje Šalamounovo bohatství, převyšující všechny okolní krále, verš 1Kr 10,16:

„Král Šalamoun dal udělat dvě stě pavéz z tepaného zlata (zahav šachut); na jednu pavézu naložil šest set šekelů zlata.“ ⁴³

⁴¹ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Lv 3,2

⁴² Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, 2Pa 30,17

⁴³ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, 1Kr 10,16

Shrneme-li si výše popsané významy, dojdeme k závěru, který byl předaslán již v úvodu této kapitoly a sice, že Bible nezná *šchitu* jako způsob rituální porážky z důvodu dodržování stravovacích návyků.

V dnešní době pod pojmem *šchita* čistě spatřujeme jen rituálně provedenou porážku, která vychází z přísného kritéria, kdy je zakázáno požívat krev. Toto pravidlo je opět vyvozeno z Bible a to hned z jedné z prvních kapitol, verš Gn 9,4:

„Jen maso oživené krví nesmíte jíst.“ ⁴⁴

A další potvrzení, že krev je zapovězena ke konzumaci všem židům, objevíme v Lv 3,17; 7,26-27; 17,10-14; Dt 12,23-25. Celá záležitost týkající se rituální porážky se odvozuje z Bible, dvanácté kapitoly Deuteronomia, verš Dt 12,21:

„ Když bude od tebe daleko místo, které Hospodin tvůj Bůh, vyvolí, aby tam spočinulo jeho jméno, porazíš kus ze svého skotu či bravu, který ti dal Hospodin, jak jsem ti přikázal, a budeš jíst ve svých branách zcela podle své chuti.“ ⁴⁵

Odtud se zrodila všechna nařízení týkající se rituální židovské porážky, tvrdí ve své publikaci o *šchitě* S. Lieben. ⁴⁶ Rituální porážka vyžaduje, dodržení řady pravidel, aby správně poražený dobytek či drůbež, byl způsobilý ke konzumaci. Mezi jedno z hlavních pravidel se řadí přítomnost **šocheta** tzn. profesionálního řezníka.

⁴⁴ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 9,4

⁴⁵ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Dt 12,21

⁴⁶ S.Lieben: *Shechitah*, Union of Orthodox Jewish Congregations of America, 1929,NY

Na osobnost šocheta jsou kladeny velké nároky, týkající se jeho psychické a fyzické kondice, jeho příkladné zbožnosti, neposkvrněného charakteru a znalosti všech zákonů spojených se šchitou. Je taktéž nutné, aby prošel řádným zkušebním obdobím, kde nabyde veškeré praktické znalosti, které potřebuje pro výkon rituálních porážek. Na závěr učednického období, obdrží každý šochet osvědčení o způsobilosti vykonávat svou praxi.

Další pravidlo se týká **chalafu** tzn. speciálního řeznického nože, který musí být náležitě prohlédnut před samotným aktem šchity a po ní taktéž. Je nutné, aby na něm nebyly žádné vady, byl správně vyrovnan, nabroušen a aby nic nebránilo jeho použití. V případě, že bude zjištěna nějaká závada na noži před provedením šchity, není možno tento nůž použít. Bude-li ovšem vada na chalafu po provedení šchity, znamená to, že není možné poražené zvíře konzumovat a stává se tak rituálně nezpůsobi. Každý nůž je určen pro jiný druh porážených zvířat, jeden na velký dobytek, druhý na menší dobytek a další zvláště na drůbež. Je nutné toto rozdělení striktně dodržovat.

Babylonský Talmud, traktát Joma 36a uvádí:

„ A všichni souhlasí, že z komůrek (min-ha-chalifot), kde byly uchovávány rituální nože (se nesměly provádět oběti...protože od tamtud nebylo vidět stěnu oltáře)“ ⁴⁷

Odtud lze vysledovat, kde se zrodil název *chalaf*, jednalo se tedy o jakési komůrky pro uchovávání rituální nožů na chrámovém nádvoří. I Raši se zmiňuje o *bejt chalifot* a má na mysli místnost pro uchovávání nožů. Arabský výraz pro nůž je *chiluf*, takže je možné pozorovat analogii sledovaných výrazů.

⁴⁷ Babylónský Talmud, traktát Joma 36a, 5.století

Před porážkou je zapotřebí zvíře dostat do požadované polohy, aby porážka byla co nejefektivnější. Jen u menších druhů ptactva je možné, aby šochet zvládl držení zvířete bez pomoci. U větších druhů ptactva a dobytka se tedy vyžaduje asistence zkušeného pomocníka. Existuje několik způsobů, jak dostat zvíře do nehybné polohy. Buď použitím speciálního stolu, pověšením zvířete za zadní nohy, svázáním předních končetin a jedné končetiny zadní nebo uzamknutím dobytka do speciálně zkonstruované schrány.⁴⁸

K samotnému aktu šchity dochází po pronesení požehnání „*al-ha-šchita*“, poté šochet přistoupí ke zvířeti z pravé strany, důkladně očistí kůži na krku zvířete, uchopí zkontrolovaný nůž do pravé ruky a provede rychle řez, který protne hlavní tepnu, průdušnici a hltan. Následně dochází znova k překontrolování nože.⁴⁹

Po usmrcení a vykrvácení zvířete dochází ke kontrole tzv. ***bdika***, kterou taktéž provádí šochet. V případě, že by byl shledán jakýkoliv defekt na orgánech jako je mozek, průdušnice, hltan, srdce, plíce a střeva, zvíře je pak označeno jako trefa a je zakázáno jej konzumovat.

⁴⁸ S.Lieben: Shechitah, Union of Orthodox Jewish Congregations of America, 1929,NY, str. 4-8

⁴⁹ S.Lieben: Shechitah, Union of Orthodox Jewish Congregations of America, 1929,NY, str. 10

Defekty nalezené na zvířeti po rituální porážce řadíme do osmi skupin ⁵⁰:

1. *nekuva* - perforované stěny orgánu
2. *pesuka* - rozdělené trubice
3. *netula* - chybějící končetiny
4. *hasera* - chybějící nebo vadné orgány
5. *kerua* - roztrhané stěny orgánů, orgány, povrchy membrán
6. *derusa* - případ kdy je do těla zvířete aplikován jed, při kousnutí jiným divokým zvířetem
7. *nefula* - zranění způsobená pádem
8. *ševura* - zlomená či nalomená kost

Talmud totiž předpokládá, že jakýkoliv z výše uvedených defektů by vedl k uhynutí zvířete do jednoho roku. V případě, že na zvířeti nebyla shledána žádná z těchto poranění, je považováno za rituálně způsobilé ke konzumaci.

Co se týče šchity a bdiky drůbeže, přistupuje se k nim stejně obezřetně jako u dobytka. Při bdice je jen zapotřebí řádně prohlédnout střeva. Žádná zvláštní metoda zabití se neaplikuje u ryb ani u kobytek.

Šchita je tedy považována za jeden z nejhumánnějších způsobů zvířecí porážky vůbec. Četné výzkumy prokázaly, že porážené zvíře po provedeném řezu upadá do bezvědomí a netrpí, jak by se na první pohled mohlo zdát.

⁵⁰ Babylónský Talmud, traktát Chulin 43a, 5.století

3.5. Pojem פרוה (parve)

Parve je termín nejistého původu, který označuje neutrální potraviny, jež je možné konzumovat jak s mléčnou stravou (jid. *milchig*) tak se stravou masitou (jid. *flajšig*). Znamená to tedy, že parve potraviny se neřadí ani do mléčných ani do masitých produktů.

Mezi tyto potraviny patří, vejce, všechny druhy ovoce a zeleniny, luštěniny, čaj, káva a další. Ačkoliv ryby taktéž patří mezi parve potraviny, není dovoleno ji vařit s masem. Rabínské autority tento zákaz zdůvodňují tím, že tato kombinace není zdraví prospěšná. V případě, že je ryba podávána jako první chod v masitém jídle, je nutné ji oddělit od hlavního pokrmu polévkou či nápojem.⁵¹

Jako důkaz, že všechny rostlinné produkty jsou povolené ke konzumaci od pradávna, nám může sloužit verš z knihy Genesis, Gn 1,29:

„B-h také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.“⁵²

⁵¹ Ja'akov Newman, Gavri'el Sivan: *Judaismus od A do Z*, Sefer, 1998, Praha, str. 136, ISBN 80-900895-3-4

⁵² Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 1,29

4. Popis a rozdělení povolených a zakázaných živočichů a jídel

Nařízení a pravidla týkající se kašrutu jsou velmi komplexní a rozsáhlá. Existuje zde mnoho omezení, která je nutno dodržovat, aby nedocházelo k porušování předpisů mi-de-oraita či mi-de-rabanan. Od každého praktikujícího žida se tedy vyžaduje důkladná znalost těchto pravidel. V případě, že by došlo k pochybnostem či nejasnostem, je za potřebí daný problém konzultovat s příslušnou rabínskou autoritou.

4.1. Rituálně způsobilá a nezpůsobilá zvířata

Bible označuje rituálně způsobilé živočichy termínem **tahor**, což znamená čistý a nezpůsobilé termínem **tame**, které překládáme jako nečistý. Toto první rozlišení nacházíme v noachickém přikázání, Gn 7,2:

*„Ze všech zvířat čistých (ha-behema-ha-tehora) vezmeš s sebou po sedmi párech, samce se samicí, ale ze zvířat, která nejsou čistá, jen po páru, samce se samicí.“*⁵³

⁵³ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Gn 7,2

4.1.1 Savci

Jedno ze základních rozlišovacích kritérií nacházíme v knize Deuteronomium, Dt 14,4-6:

*„Smíte jíst tato zvířata: býka, ovci a kozu, jelena, gazelu, daňka, kozorožce, antilopu díšona, tura stepního a divokou kozu, zkrátka všechna zvířata, která mají kopyta rozdělená tak, že jsou obě kopyta úplně rozpolcená, přežvýkavce mezi zvířaty; ty jíst smíte.“*⁵⁴

Z této citace tedy jasně vyplývá, že je povoleno konzumovat domestikované či divoce žijící sudokopytníky, kteří se řadí mezi býložravce. Mezi dalšími kritérii je potřeba zmínit nutnost řezáků na horní čelisti, žaludek skládající se ze čtyř částí a buď pevné či duté rohy.

V případě, že živočichové splňují pouze jedno z výše uvedených kritérií nelze je považovat za rituálně čistá zvířata a proto jsou zapovězena. Důkaz nalezneme opět v knize Deuteronomium, verš Dt 14,7-8:

*„ Z přežvýkavců, z těch, co mají kopyta rozdělená rozpolcením, nesmíte však jíst velblouda, zajíce a damana. Jsou to přežvýkavci, ale kopyta nemají úplně rozdělená; budou pro vás nečistí. Ani vepře; má sice kopyta rozdělená, ale nepřežvykuje; bude pro vás nečistý (tame). Jejich maso nesmíte jíst, jejich zdechlíny se nedotknete.“*⁵⁵

⁵⁴ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Dt 14,4-6

⁵⁵ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Dt 14,7-8

Celkem Bible vyjmenovává čtyřicet dva nečistých zvířat.⁵⁶ Lze je tedy rozdělit do několika kategorií, kde můžeme názorně pozorovat, který z důvodů je diskvalifikuje ze skupiny čistých povolených zvířat.

1) Živočichové s rozdělenými kopyty, nepřežvýkaví, mezi ně řadíme např.: vepře, kance, hrocha

2) Živočichové přežvykující, ale jejichž kopyta nejsou rozdělená, zde bychom mohli uvést např.: velblouda, lamu

3) Živočichové s pevnými kopyty, zde zmíníme např.: koně, mulu, osla, zeburu, onagera (asijský divoký osel)

4) Živočichové masožraví, např.: kočka, lev, leopard, pes, vlk, šakal, liška, hyena, medvěd

5) Ostatní savci, kteří nejsou ani přežvýkavci ani nemají rozdělená kopyta, zde ku příkladu řadíme: zajíce, opici, damana, myš, netopýra, krysu, slona, velrybu

Pro úplnost, výčet povolených zvířat je následující: skot, buvol, koza, ovce, kozorožec, gazela, jelen, antilopa, divoká koza.

⁵⁶ Encyclopedia Judaica, Encyclopedia Judaica Keter Publishing House, 1996, Jerusalem, sv.6, str.27, ISBN 965-07-0396-9

4.1.2 Ptáci

Výstižnou zmínku o zakázaných druzích ptáků nacházíme v první kapitole knihy Leviticus, Lv 11,13-19:

„Z létajících živočichů budete mít v opovržení tyto, nesmějí se jíst, jsou hodni opovržení: orla, orlosupa a mořského orla, luňáka a různé druhy jestřábů, všechny druhy havranů, pštrosa, sovu, racka a různé druhy sokolů, kulicha, kormorána a výra, sovu pálenou, pelikána a mrchožrouta, čápa a různé druhy volavek, dudka a netopýra“⁵⁷

V citaci z Lv 11,13-19 se uvádí dvacet druhů rituálně nečistých ptáků. Obdobný výčet lze nalézt ve čtrnácté kapitole Deuteronomia, Dt 14,12-18, kde je vyjmenováno dvacet jedna druhů (zde je navíc zahrnut kormorán) ptáků.

Z tohoto biblického seznamu, rabínské autority zkompileovaly úplný přehled čtyřiaadvaceti rituálně nečistých ptáků. Taktéž všichni draví ptáci, živící se ulovenou kořistí spadají do kategorie nečistých živočichů, např. sup, orlovec říční, luňák, sokol, havran, jeřáb.

Bible vůbec neuvádí seznam rituálně čistých ptáků ani typické znaky, kterými se vyznačují. V Mišně Chulin 3,6 již najdeme konkrétnější charakteristiku:

„Znaky dobytka a divoké zvěře jsou v Tóře řečeny. Ale znaky ptáků (v Tóře) řečeny nejsou. Ale takto učí mudrci: Každý pták, který trhá (drápy) je rituálně nečistý.“

⁵⁷ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Lv 11,13-19

Každý, který má přídavný dráp a ten, který má vole a jeho vole lze oškubat je rituálně čistý. Rabi Eliezer říká jménem rabi Cadoka: Každý pták, který se rozkročuje je rituálně nečistý." ⁵⁸

V dnešní době se vychází ve většinách komunit z tradice, kde se uplatňuje pravidlo **minhag mevatei halacha** tzn. zvyk ruší halachu. Diskuzi na toto téma nalezneme i v Babylónském Talmudu v traktátu Chulin 63b, kde rabi Izák říká, že v záležitosti konzumace rituálně čistých ptáků se spoléháme na tradici. V některých německých komunitách se považuje bažant za rituálně čistého ptáka, přestože jinde je shledán jako rituálně nezpůsobilá.

Na základě výroku z Babylónského Talmudu, traktátu Bechorot 7a-b: „*Všechno co pochází z nečistého je nečisté a všechno co pochází z čistého je čisté.*“ ⁵⁹, můžeme tedy vyvodit, že i vejce od rituálně nečistých ptáků jsou rituálně nezpůsobilé. Ale i zde může nastat výjimka a vejce čistého ptáka se může stát nezpůsobilým ke konzumaci. Tento případ nastane, když je vejce oplodněno tzn. po otevření je uvnitř patrná krvavá tečka.

Šulchan Aruch popisuje jak máme přesně postupovat v takovéto situaci, v kapitole Jore Dea 66,2-3:

„Co se týče krve ve vejcích. Jestliže je známo, že se (v tom vejci) vyvíjí kuřátko (tak pokud ho někdo sní) prohřeší se tím. Ale pokud není známo, že se v něm vyvíjí kuřátko, neproviní se tím (že ho snědl), ale mudrci to zakazují.

⁵⁸ Babylónský Talmud, Mišna Chulin 3,6, 5.století

⁵⁹ Babylónský Talmud, traktát Bechorot 7a-b, 5.století

Jestliže se stane, že by na vajíčku byla stopa krve (dotyčný) krev odstraní a (smí) sníst zbytek, ale to se týká pouze případu, že krev byla v bílku. (to znamená, že musí bílek odstranit a smí sníst zbytek, tedy žloutek). Ale jestliže by se krev nacházela ve žloutku, celé vejce je zakázané." ⁶⁰

Existuje řada diskuzí a názorů mezi rabínskými autoritami, jeden dokonce uvádí, že pokud vejce pochází od slepice v jejímž chovu se nevyskytuje žádný kohout a ve vejci je nalezena ona krvavá stopa je jí tedy možné odstranit a vejce konzumovat. ⁶¹

4.1.3 Ryby

Bible vyjmenovává v jedenácté kapitole knihy Leviticus za jakých podmínek a jaké ryby lze konzumovat, uvádí taktéž výčet zapovězených živočichů, Lv 11,9-12:

„Ze všeho, co je ve vodě, smíte jíst toto: Všechno ve vodách, v mořích a potocích, co má ploutve a šupiny, smíte jíst. Z veškeré vodní havěti v mořích a potocích, ze všech živočichů, kteří jsou ve vodách, bude pro vás hodné opovržení všechno, co nemá ploutve ani šupiny. Budou pro vás hodni opovržení. Nesmíte jíst jejich maso a jejich zdechliny budete mít v opovržení. Všechno ve vodě, co nemá ploutve budete mít v opovržení.“ ⁶²

⁶⁰ Šulchan Aruch, Jore Dea 66, 2-3

⁶¹ Encyclopedia Judaica, Encyclopedia Judaica Keter Publishing House, 1996, Jerusalem, sv.6, str.27, ISBN 965-07-0396-9

⁶² Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Lv 11,9-12

Je tedy jasné, že veškerí korýši, měkkýši, vybrané druhy ryb a jiní vodní bezobratlí živočichové jako např. raci, krabi, krevety, chobotnice, sépie, úhoři, žraloci, žáby a další, jsou zakázáni.

4.1.4 Hmyz

Bible uvádí z veškerého hmyzu pouze čtyři druhy kobylek, které mohou být konzumovány, Lv 11, 21-23:

*„Jen to smíte jíst z veškeré létající havěti chodící po čtyřech, co má skákavé nohy, jimiž skáče po zemi. Smíte z nich jíst tyto: různé druhy kobylek, jako arbe, soleám, chargól a chagán. Ale ostatní létající čtyřnohá havěť bude pro vás hodna opovržení.“*⁶³

Přestože jsou čtyři výše uvedené druhy kobylek povolené, většina dnešních židovských komunit je nekonzumuje z důvodu nesnadné identifikace od ostatních druhů rituálně nečistých kobylek.

V případě včel, které jsou zakázaným druhem hmyzu je potřeba zmínit, že med, který se považuje za „přenesený nektar“ je označen za povolený. Tuto diskuzi lze sledovat v traktátu Bechorot 7b.⁶⁴

⁶³ Bible, ekumenické vydání r.1985, Biblická společnost v ČSR, 1990, Praha, Lv 11,21-23

⁶⁴ Babylónský Talmud, traktát Bechorot 7b, 5.století

5. Závěr

Rambam říká, že Tóra mluví jazykem lidí a proto k lidem z biblické doby mluvila v příkladech, které chápali a které byly běžnou součástí jejich každodenního života. Od té doby se však svět velmi změnil, nicméně povinnost dodržovat Tóru zůstává. Ihned v první mišně traktátu Avot se píše „učiňte plot kolem Tóry.“ Rabíni mají Tóru aplikovat a učit takovým způsobem, aby co nejvíce omezili možnost jejího přestoupení, k čemuž jim slouží výkladová pravidla. Pomocí těchto pravidel si mohou v jakékoli době odvodit halachu platnou pro svůj čas a aplikovat ji na nové problémy, které současnost přináší. Jestliže tedy Tóra zakazuje konzumaci nekošer zvířat, znamená to pro nás v dnešní době, že nesmíme želatinu, která se právě z těchto zvířat vyrábí. Dále pak nelze konzumovat některé sýry, neboť při jejich výrobě se často používají siřidla získávaná ze žaludků sajících telat či kůzlat, která se sice řadí mezi rituálně čistá zvířata, ale v našem případě nebyly rituálně poraženy. Nebo Emulgátor 120, který je vyráběn z hmyzu a proto Tóra zakazuje konzumovat jakoukoliv potravinu, v které by byl obsažen.

Pozorujeme tedy, že počet zakázaných potravin se stále rozšiřuje a stejnou mírou se zvětšuje i prostor pro diskuzi nad halachickými předpisy kašrutu, která se v této souvislosti nabízí.

Ve své práci jsem citovala jak texty biblické, starověké i středověké, tak i materiály, které vznikly v minulém století. Doufám, že se mi podařilo objasnit alespoň fundamentální otázky týkající se problematiky kašrutu a zároveň vytvořit úvod k tématice košer stravování, který by mohl být pomůckou pro studenty a ostatní zájemce v oboru judaistiky.

6. Použitá literatura

PRAMENY:

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad, Praha: Biblická společnost v ČSR, 1990, 863s., 287 s.

Encyclopedia Judaica, Jerusalem: Encyclopedia Judaica Keter Publishing House, 1996, svazek 6, 429s., ISBN 965-07-0396-9

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

GANZFRIED, Rabbi Shlomo., Kitzur Shulchon Oruch. New York/Jerusalem: Moznaim Publishing Corporation, 1991, svazek I. , 422s.

KOLATCH, Alfred J., The Jewish book of Why. New York: Jonathan David Publisher Inc., 1995. 224s., s.212 ISBN 0-8246-0256-0

LIEBEN, S., Shechitah. New York: Union of Orthodox Jewish Congregations of America, 1929. 22s.

NEWMAN, Ja'akov - SIVAN, Gavri'el. Judaismus od A do Z. Praha: Sefer, 1998. 285s. ISBN 80-900895-3-4

PÍPAL, Blahoslav. Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu. Praha: Kalich, 2006. 188s. ISBN 80-7017-029-8

INTERNETOVÉ ODKAZY:

Mišna, Gemara, Mišne Tora:

http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/5634/jewish/Mishneh-Torah-Hebrew.htm

<http://www.rabbisedley.com/halacha/kashrut/MandM2.pdf>

angl.překlad Babylónského Talmudu:

<http://wilkerson.110mb.com/index.htm>

Rašiho komentář k Tanachu:

http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/63255/jewish/The-Bible-with-Rashi.htm

Šulchan Aruch, Jore Dea:

http://www.israel613.com/books/SHULCHAN_ARUCH_YORE_DEAH.pdf

Kicur Šulchan Aruch: <http://www.kitzur.net/main.php?siman=1>

Seznam použitých zkratk

- Gn** - kniha Genesis (První Mojžíšova)
- Ex** - kniha Exodus (Druhá Mojžíšova)
- Lv** - kniha Leviticus (Třetí Mojžíšova)
- Dt** - kniha Deuteronomium (Pátá Mojžíšova)
- 2Kr** - Druhá kniha Královská